

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ
РОБОТИ СТУДЕНТІВ
з дисципліни
“БЮДЖЕТНА СИСТЕМА”
(для бакалаврів, спеціалістів)**

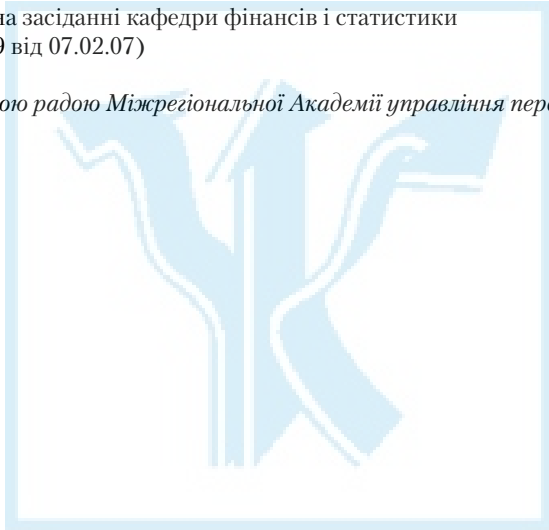
МАУП

Київ 2007

Підготовлено викладачем кафедри фінансів і статистики *Г. М. Черномаз*

Затверджено на засіданні кафедри фінансів і статистики
(протокол № 9 від 07.02.07)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом

МАУП

Черномаз Г. М. Методичні рекомендації щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Бюджетна система” (для бакалаврів, спеціалістів). — К.: МАУП, 2007. — 34 с.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, зміст самостійної роботи студентів, контрольні питання і завдання, теми рефератів, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія
управління персоналом (МАУП), 2007

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Методичне забезпечення самостійної роботи студентів складається з таких розділів:

1. Мета та завдання самостійної роботи студентів.
2. Зміст самостійної роботи студентів.
3. Контрольні питання і завдання.
4. Теми рефератів.
5. Список літератури.

1. Мета та завдання самостійної роботи студентів.

Мета самостійної роботи студентів з дисципліни “Бюджетна система” — самостійно опрацювати певні теми з історії зародження бюджетних відносин у країнах Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай), Стародавній Греції, Стародавньому Римі та Римській імперії, Франції, США, Англії, а також бюджетної історії України до здобуття нею незалежності в 1990 р. Ці теми не входять до лекційного курсу, не розглядаються на семінарських заняттях, але необхідні для всебічного та глибокого опанування дисципліни.

Завдання самостійної роботи студентів — дослідження та засвоєння:

- зародження бюджетних відносин у країнах Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай), Стародавній Греції, Стародавньому Римі та Римській імперії;
- становлення бюджетних відносин в Англії, Франції, США;
- розвитку бюджетних відносин в Україні в період появи грецьких міст-держав у Південному Причорномор'ї та Приазов'ї (V ст. до н. е.), у Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві (IX–XIII ст.);
- бюджетних відносин в Україні в період Польсько-литовської доби (XIV–XVI ст.);
- бюджетної історії України в період Козацької доби (XV–XVIII ст.);
- бюджетної історії України у складі Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII — початок XX ст.);
- бюджетних відносин в Україні в 1917–1922 рр.;
- бюджетних відносин в Україні у складі Радянського Союзу (30 грудня 1922 р. — 15 липня 1990 р.).

У програмі самостійної роботи наводиться стислий зміст кожної теми, контрольні питання і завдання до них з метою доповнення і деталізації тем, спрямування і спонукування студентів до необхідності опрацювання літератури. Написання рефератів за наведеним списком сприяє ґрунтовнішому дослідженню і засвоєнню тем.

ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Тема 1. Зародження бюджетних відносин у країнах Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай), Стародавній Греції, Стародавньому Римі та Римській імперії

Зародження економічних відносин у перших цивілізаціях. Матеріальна база становлення класового суспільства в епоху рабовласництва і стимулювання розподілу праці (IV тис. до н. е.). Зародження і розвиток товарно-грошових відносин в окремих регіонах стародавнього світу. Формування ознак державності у класовому суспільстві. Необхідність теоретичного обґрунтування функціонування органів управління, організації господарства як на державному рівні, так і на рівні господарських одиниць.

Роль країн Стародавнього Сходу в розвитку економічних відносин, розробці схем вирішення економічних проблем, створенні основ формування бюджетних відносин: Стародавній Єгипет (XXII – XIX ст. до н. е., методи ефективного функціонування апарату управління), Стародавній Вавилон (XX ст. до н. е., встановлення юридичних норм для регламентації господарських відносин, відповідальності виконавців тощо), Стародавня Індія (IV ст. до н. е., рекомендації щодо фінансового устрою держави, поповнення дохідної частини, ведення обліку доходів і видатків), Стародавній Китай (VI–III ст. до н. е., моделі соціально-економічного устрою держави).

Економічні відносини у країнах Стародавньої Греції (VI–III ст. до н. е.). Механізм збирання надходжень до державної казни для забезпечення основних потреб держави. Внесок визначних діячів Стародавньої Греції в розвиток економічної думки (Ксенофонт, Платон, Аристотель).

Економічні відносини у Стародавньому Римі та Римській імперії (III–I ст. до н. е.). Еволюція механізму формування доходів держави. Розвиток грошово-кредитних відносин. Інфляційні процеси. Внесок

визначних діячів Риму в розвиток економічної думки (Тиберій і Гай Гракхи, Марк Тулій Цицерон).

Література: основна [23; 25; 38; 39];
додаткова [49; 50; 60; 66; 68; 73; 88; 91; 92; 96; 99]

Тема 2. Становлення бюджетних відносин в Англії, Франції, США

Прийняття Великої хартії вольностей у 1215 р. Боротьба між королем Англії та парламентом за розподіл бюджетних прав. Отримання англійським парламентом законодавчо закріпленого права затверджувати доходи і видатки. Види податків, що існували в Англії з початку XVII до початку XX ст. Організація бюджетного процесу в Англії у XIX ст. Структура, призначення та функції Бюро казначейства.

Роль короля Франції, Генеральних штатів, населення у введенні та скасуванні податків, здійсненні витрат. Боротьба парламенту Франції протягом 1614–1789 рр. за право встановлення бюджетів. Спроба здійснення фінансових реформ з метою збалансування бюджету. Здійснення виваженої фінансової політики Комбертом у 1662–1672 рр. з метою поповнення державної казни Франції. Стрімке збільшення державного боргу Франції, методи фінансування дефіциту бюджету, здійснювані французьким урядом у 1672–1789 рр. Розроблення парламентом Франції у 1789 р. норм контролю за надходженнями і видатками бюджету. Розмежування урядом доходів і витрат короля та держави. Спроба складання у 1792 р. першого бюджету Франції. Відсутність у народних представників права затверджувати видатки. Економічні причини Великої Французької революції. Набуття представниками народу Першої республіки права встановлення податків і неодноразове порушення цього права французьким урядом та імператором Франції. Заходи до порушників фінансової дисципліни в XIV–XIX ст. Специфічні риси бюджетної системи Франції на початку XX ст.

Самостійне встановлення внутрішніх податків північноамериканською колонією Англії до 1765 р. Боротьба колонії з намаганням англійського парламенту ввести податки для Англії. Проголошення незалежності північноамериканською колонією. Особливості бюджетного права у США: складання кошторису доходів і витрат держави без затвердження його американським конгресом.

Література: основна [23; 38; 39; 44];
додаткова [61; 85; 97]

Тема 3. Бюджетна історія України з періоду появи міст-держав у Південному Причорномор'ї та Приазов'ї (V ст. до н. е.), у Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві (IX–XIII ст.)

Поява державних утворень — грецьких міст-держав у Південному Причорномор'ї та Приазов'ї (V ст. до н. е.) — початок історії економічної і політичної взаємодії державних і місцевих органів влади в Україні. Виникнення перших рабовласницьких держав — Ольвії і Боспорського царства (IV–II ст. до н. е.). Наявність єдиної системи ввізного і вивізного мита й різних податків — основа державного бюджету Ольвії. Розподіл функцій між місцевими та центральними органами влади Ольвії щодо стягнення мита, податків і розпорядження державною скарбницею. Ліквідація деяких форм самоврядування грецьких міст до I ст. н. е., перетворення Боспорської держави на монархію. Збереження на деякий час певної автономії міст (полісне самоврядування) та місцевих племен, сплата данини боспорським правителям. Ліквідація органів місцевого самоврядування, здійснення управління найважливішими областями та містами Боспорського царства царськими намісниками.

Письмові свідчення фінансової політики держави за часів Київської Русі: “Повість временних літ” (початок XII ст.), Київський літопис (XII ст.), Галицько-Волинський літопис (XIII ст.), три редакції “Руської правди”.

Закладення основ місцевого самоврядування та оподаткування в майбутній Київській Русі у 862–879 рр. князем Рюриком, затвердження помісної влади поряд з верховною князівською владою.

Початок становлення східнослов'янської державності у період князювання князя Олега (сина Рюрика), дворівневої системи управління і притаманних їй економічних відносин. Соціально-господарський устрій та адміністративне управління в Київській Русі у X–XI ст., джерела доходів і напрями видатків княжої казни кінця IX — середини XII ст. Данина з підкорених земель (“повоз”, “полюддя”) — основний загальнодержавний податок у Київській Русі, що став початком сучасних податків. Поява нових податків — податей, до яких належали дари, уроки, obroki.

Подальше формування дворівневої системи влади в Київській Русі за правління княгині Ольги (X ст.). “Бюджетна” реформа княгині Ольги — створення ефективнішого механізму визначення розміру данини (введення фіксованих ставок податків) для забезпечення не-

обхідних надходжень до князівської скарбниці та задоволення потреб місцевих князівств. Створення Ольгою центральних адміністративних пунктів (“погостів”), наділених функціями фінансового управління (збирання данини, стягнення судового мита) на завойованих територіях для поповнення державної скарбниці, перехід від системи “полюддя” до досконалішого способу стягнення податків “на місцях”, початок регламентації бюджетних відносин різних рівнів влади. Інспектування Ольгою порядку в підкорених племенах, заселення погостів прикажчиками (майбутніми феодалами), які контролювали виконання князівських наказів і настанов.

Динамічне поповнення київської скарбниці за рахунок ефективного розвитку торгівлі при Володимирі Великому (X ст.). Розвиток торгівлі та іншої комерційної діяльності в Київській Русі з середини X ст., закріплення князями монопольного права на торгівлю, поява нового податку — мита, що стягувалось на відміну від данини і податей переважно грошима. Концентрація торгівлі в містах, перетворення міст на організовані, підпорядковані міській владі центри, спрощення збирання мита за право торгувати. Здійснення значних витрат князівської скарбниці на суспільні потреби. Гноблення сусідніх племен і народів — суттєва стаття доходів князя Володимира. Утримання князівської дружини — один з найперших і домінуючих видатків князівського бюджету. Відсутність статей витрат бюджету на медичне обслуговування, поширення освіти на землях Київської Русі. Запровадження власної грошової одиниці. Зростання ролі місцевого самоврядування, волевиявлення населення через вічові збори, утримання боярства, поглиблення торговельних зв'язків, розвиток ремісництва, розбудова міст. Наявність при княжому дворі казначей, банкірів, обліковців, складання бюджету, слідкування за його видатками. Початок збоїв у фінансовому механізмі Київської Русі зі зміцненням прикордонних областей Володимирової держави, поява сепаратистських настроїв і непокори намісників.

Зміцнення економічного та фінансового стану Київської Русі при Ярославі Мудрому (XI ст.). Створення першого кодифікованого юридичного і фінансового документа — кодексу законів “Руська правда”, або “Правда Ярослава”, або “Суд Ярослава” зі спробою підпорядкування суспільних відносин певним правилам, які регламентували б правову, моральну, економічну та фінансову поведінку громадян. Унормування податків (данни), штрафів (“вирів”), пені “Руською правдою” та “Поконом вирним”. Запровадження складнішої системи

оподаткування для здійснення контролю за кожною вотчиною князя. Інтенсивний розвиток ремесел, промислів, землеробства, скотарства і як наслідок пом'якшення фіскальних методів, заміна їх на прогресивні форми данини. Посилення могутності Київської Русі за рахунок розширення кордонів і приєднання нових земель. Розмежування бюджету княжого двору і державного бюджету. Бездефіцитність державного бюджету. Здійснення державних витрат на культуру, освіту, будівництво. Створення банківських інституцій, видача кредитів — джерел наповнення великокняжої скарбниці. Припинення виготовлення князівських грошових знаків.

Доходи і видатки княжої казни кінця IX — середини XII ст. Формування замкнених верств населення (феодалів, вільних селян — общинників, вільного міського населення, феодално залежних людей) у період розвитку феодалізму в Київській Русі та відповідної диференціації їх оподаткування. Формування інституту посадників — повноправних представників князівської влади на місцях. Зниження ролі загальнодержавних податків і посилення місцевого оподаткування в князівствах (після 30-х років XII ст.). Внесок князів (після Ярослава Мудрого) у розвиток фінансових відносин у Київській Русі (з середини XI ст. до середини XIII ст.).

Галицько-Волинське князівство — опора української державності понад сто років після занепаду Києва від монголо-татарської орди в 1240 р.

Література: основна [2–4; 6–10; 17; 20–22; 24; 26; 27; 29; 31–33; 35; 36; 38; 39; 41–45];
додаткова [53; 55–57; 62–65; 67; 70; 74; 75; 78; 79; 81; 82; 84; 86; 87; 94; 98]

Тема 4. Бюджетна історія України в період Польсько-литовської доби (XIV–XVI ст.)

Поневолення більшості українських земель після втрати могутності Галицько-Волинським князівством: перехід Галичини і Західної Волині до Польщі, Закарпаття — до Угорщини, Буковини — до Молдавського князівства, Східної Волині, Поділля, Київщини і Чернігово-Сіверщини — до Великого князівства Литовського. Подальший розвиток бюджетних зв'язків і системи оподаткування на українських землях під впливом і на основі законів держав, у сфері впливу яких опинилися різні території України: державний устрій (цент-

ральні та місцеві органи влади); юридична база регулювання економічних, соціальних і бюджетних процесів у період існування (міждержавні й міжнародні договори, привілейні грамоти, земські устави, збірники законів), їх зміст; база оподаткування, види податкових платежів; грошово-кредитні відносини.

Стягнення загальнодержавного щорічного земельного податку “подимне” на Київщині й Галичині, “поголовщини” — на Чернігівщині, “воловщини” — на Волині. Відпрацювання українськими селянами різних повинностей на користь держави, феодалів-поміщиків. Запровадження панщини, різних її форм, поступова заміна натуральних податків на грошові. Класифікація селян — платників податків залежно від виду сплачуваних ними податків (тяглі селяни, ремісники, службові та чиншові селяни). Сплата міським населенням загальнодержавних податків (серебщини, воловщини, подимного) і справляння ним різних повинностей. Залежність рівня оподаткування міського населення від категорії міста (королівське, феодалське, церковне, самоврядне). Рівень самоврядування та система оподаткування міст України згідно з положеннями Магдебурзького права (XIV ст.). Грошова реформа Стефана Баторія у 1578–1580 рр., створення єдиної грошової системи в Речі Посполитій, що забезпечило подальший розвиток грошово-кредитних відносин: продаж товарів у кредит, під заставу; початок використання векселів; зародження іпотечної системи та банківських торгових домів.

Література: основна [2–7; 17; 20; 21; 24; 26; 31; 32; 35; 38; 39; 41; 43–45; 48];
додаткова [57; 63; 64; 67; 70; 75; 78; 90; 94; 98]

Тема 5. Бюджетна історія України в період Козацької доби (XV–XVIII ст.)

Відродження економічного і соціального життя на східних землях України, починаючи з кінця XV ст., поява нового соціального стану — козацтва, заснування Запорозької Січі (30–40-ві роки XVI ст. — 1775 р.) Адміністративний устрій Запорозької Січі. Юридична база зовнішніх і внутрішніх відносин. Втручання Росії у внутрішні справи Січі. Січове (загальносічове, курінне) та індивідуальне господарства економіки Січі. Структура господарства: скотарство, рибальство, торгівля, добування та доставляння солі. Джерела доходів Запорозької Січі в XVII–XVIII ст.: кошові регалії і домени; військова здобич;

субсидія королівська, “жалованье” царське, платня гетьманська; військовий оклад; мито; господарська десятина та медове; торговельне; куфвий збір; податок з шинків; подимне; мостове; орендна плата; руга, роковщина; інші доходи. Диференційоване стягнення податків через ціни на товари. Джерела доходів і напрями видатків скарбу Запорозької Січі у XVIII ст. Поява статистичної звітності та фінансового рахівництва під назвою “Секрети Війська Запорозького”. Методи забезпечення беззбитковості бюджету Січі: трудові повинності, зменшення платні, регулювання експортно-імпорتنих операцій, покриття частини державних потреб за рахунок старшини. Грошово-кредитні відносини: відсутність власної грошової системи; кредитні операції і продаж цінностей з відстроченням платежу; передавання у тимчасове користування майна та інших матеріальних цінностей; державні позики з військової суми.

Адміністративний устрій у Гетьманщині (1648 р. — кінець XVIII ст.). Юридична база зовнішніх і внутрішніх відносин гетьманської держави. Гетьманські універсали, їх призначення і зміст. Втручання російського уряду у внутрішні справи Гетьманщини. Відсутність чіткої бази внутрішніх юридичних норм щодо оподаткування і причини цього. Економічне і соціальне становище селян і козацтва. Особливе становище міст завдяки Магдебурзькому праву. Поява у 1723 р. Генеральної скарбової канцелярії — найвищого фінансового органу гетьманської адміністрації. Перша українська Конституція Пилипа Орлика, її вплив на розвиток бюджетного процесу в Україні. Економіка Гетьманщини: сільське господарство — основа економіки; промисловість, торгівля. Дискримінаційна система оподаткування селян і міщан. Зовнішні чинники впливу на бюджетні процеси в Гетьманщині: безоплатне утримання російської армії, виконання повинностей, передавання частини бюджетних коштів до Росії. Внутрішні чинники впливу на бюджетні процеси: три рівні збирання податків, зборів, виконання повинностей для державної казни; на користь місцевої старшини; на утримання землевласника, пана, збирачів податків. Грошово-кредитні відносини. Особливості бюджетного процесу при правлінні гетьманів: Богдана Хмельницького, Дем'яна Многогрішного, Івана Мазепи, Івана Скоропадського, Данила Апостола, Кирила Розумовського.

Література: основна [1; 3; 5; 7; 16; 19; 20; 26; 27; 34–36; 38; 39; 41–43; 45; 48];
додаткова [58; 64; 67; 75; 77; 83; 90; 94; 95; 98]

Тема 6. Бюджетна історія України у складі Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.)

Поділ українських земель між Російською, Австрійською та Австро-Угорською імперіями наприкінці XVIII ст.

Скасування Росією козацького устрою і запровадження на колишній Гетьманщині загальноросійського устрою. Закріпачення селян. Скасування Магдебурзького права в Україні у 1827 р.

Розвиток економіки України у складі Російської імперії: сільсько-го господарства, промисловості, торгівлі.

Еволюція системи оподаткування: справляння оброчного і подушного податків з селян, шинкових і митних зборів, податків з капіталів і торговельних оборотів, збирання податків у натуральній формі, відбування панщини; проведення у 1839–1841 рр. реформи, яка ліквідувала оренду державних маєтностей і подушний оброк, ввела оброк із землі та прибутків від промислів, що прискорило перехід селянських господарств до ринкових методів господарювання; введення після 1861 р. акцизів, заміна подушного податку з міщан податком на міське нерухоме майно, заміна частки місцевих повинностей державним поземельним податком.

Стрімке збільшення державного боргу. Селянська реформа 1861 р., звільнення селян із суттєвим зменшенням їм земельних наділів, катастрофічне збільшення малоземельних селянських господарств, зuboжіння селян, поява можливості продавати, купувати, володіти рухомим і нерухомим майном, здійснювати підприємницьку діяльність. Звільнення удільних і державних селян законами 1863 та 1866 р., закріплення земельних угідь за селянами або надання у безстрокове користування за державні оброчні податки або передання у власність із правом викупу протягом шести років. Впровадження з 1864 р. на українських землях земського самоврядування, наділення земств функціями обкладання податками; соціальні питання, медицина, санітарія, освіта, сприяння розвитку сільського господарства, торгівлі тощо. Реформа міського управління у 1870 р.

Спроба упорядкування бюджетних відносин після 1861 р.: щорічна публікація з 1863 р. державного розпису доходів і видатків, затвердження у 1906 р. правил про порядок розгляду державного розпису доходів і видатків Російської імперії, прийняття Конституції й утворення Державної думи, налагодження державного контролю,

поліпшення касової справи. Аграрна Столипінська реформа 1910 р., закріплення землі в індивідуальну власність.

Еволюція грошово-кредитної системи: збільшення внутрішніх і зовнішніх грошових потоків на початку XIX ст. через створення товарного ринку; здійснення фінансової реформи М. Сперанського у 1810 р., фінансової реформи Є. Канкріна у 1823 р., грошових реформ 1839–1843 рр. та 1897 р. Виникнення кредитних установ на початку XIX ст. як органів кредитування торгівлі, промисловості, поширення лихварства. Інтенсивний розвиток банківської системи.

Адміністративний устрій у Галичині, на Буковині та Закарпатті. Скасування австрійським урядом у 1766 р. особистої залежності селян Галичини від поміщиків, регламентування відносин у сільському господарстві аграрним законодавством. Прийняття у 1775 р. закону про регулювання відносин між шляхтою і кріпосними селянами. Надання закарпатським селянам згідно із законом 1783 р. права займатись ремеслом, розпоряджатись майном; одержавлення королівських земель, інвентаризація маєтків, анулювання приватних зборів за продаж селянам товарів. Складання кадастру земель Австрії протягом 1785–1788 рр. з метою вдосконалення системи оподаткування. Встановлення у 1787 р. державних і урбаніальних (на користь пана) примусів, що в сумі не повинні перевищувати 30 % загального доходу від селянської землі. Скасування у 1790 р. урбаніального патенту, повернення до колишніх норм оподаткування і панщинних примусів. Встановлення нового оподаткування у 1799 р. Проголошення конституції в Австрії у 1848 р., скасування панщини. Проголошення у 1861 р. нової конституції в Австрії, надання Галичині автономії. Заміна кріпацтва панщиною на Буковині у 1781 р. Скасування панщини на Закарпатті у 1848 р.

Розвиток економіки на Галичині, Буковині, Закарпатті: сільське господарство, промисловість, торгівля. Бюджетні процеси: хронічний дефіцит бюджету монархії Габсбургів, сплата населенням прямих і непрямих податків, колоніальний характер політики Австро-Угорської монархії на західноукраїнських землях.

Грошово-кредитна система: здійснення банками операцій з іпотечними позиками, облік векселів, приймання вкладів на депозит, фінансування землевласників; поява кредитних спілок.

Література: основна [4; 26; 31; 37–39; 42; 43; 45];
додаткова [62; 64; 77; 94]

Тема 7. Бюджетна історія України в 1917–1922 рр.

Вплив Першої світової війни і накладеної контрибуції на економіку України. Сільськогосподарська реформа і стабілізація економічного становища при гетьмані П. Скоропадському. Катастрофічний стан економіки ЗУНР та її причини. Воєнний комунізм: натуралізація грошових відносин; примусове вилучення у селян продуктів харчування. Негативний вплив політики воєнного комунізму на економіку України. Спроба Центральної Ради налагодити бюджетні відносини в Україні. Відновлення розбалансованої фінансової системи при гетьмані П. Скоропадському, створення державного бюджету. Стан грошово-кредитної системи України: проблеми грошового обігу, проведення грошової реформи.

Література: основна [12–15; 18; 26; 31;
38–40; 42; 43; 47];
додаткова [59; 62; 69; 74]

Тема 8. Бюджетна історія України у складі Радянського Союзу (30 грудня 1922 р. – 15 липня 1990 р.)

Нова економічна політика (НЕП, 1921–1926 рр.): упровадження приватної власності практично в усі галузі народного господарства під контролем держави. Перший бюджет України 1922–1923 рр., його структура. Прийняття у 1925 р. в Україні законодавчих актів, що визначили перелік місцевих податків і зборів та порядок їх застосування. Прийняття у 1926 р. постанови ВЦВКУ про введення додаткових місцевих податків і зборів, а в 1928 р. – постанови про самооподаткування в Україні.

Прийняття нової Конституції УСРР у 1929 р. із розділом “Про бюджет Української СРР”. П’ятирічні плани – основа розвитку республік Радянського Союзу. Податкова реформа СРСР (1930–1932 рр.), звуження фінансових повноважень місцевих органів, скасування обов’язкового страхування майна державних підприємств. Включення з 1938 р. місцевих бюджетів і бюджетів державного страхування у Державний бюджет СРСР. Прийняття у 1942 р. Указу Президії Верховної Ради СРСР “Про місцеві податки і збори” з правом надання пільг або повного звільнення від оподаткування. Прийняття у 1953 р. нового закону про сільськогосподарський податок. Особливості напрямів видатків державного бюджету: високий рівень видатків на соціально-культурні заходи (до 1956 р.) та народне господарство (з другої половини 50-х років). Введення у 1957 р. єдиної ставки

оподаткування з валового доходу колгоспників. Державні позики України — важливе джерело доходів бюджету, припинення випуску державних позик у 1958 р. Реорганізація банківської системи у 1957–1959 рр. та в 1987 р.

Останній союзний указ Президії Верховної Ради СРСР 1981 р. щодо місцевих податків, надання певних повноважень союзним республікам на запровадження міських зборів. Введення курортного та разового зборів на колгоспних ринках у 1983 р. Прийняття у 1984 р. Указу Президії Верховної Ради УРСР “Про самооподаткування сільського населення”. Грошові реформи 1922–1924 рр., 1947 р., 1961 р., їх зміст і наслідки.

Література: основна [4; 7; 18; 26; 31; 38; 39; 45];
додаткова [90; 100]

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ І ЗАВДАННЯ

Тема 1. Зародження бюджетних відносин у країнах Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай), Стародавній Греції, Стародавньому Римі та Римській імперії

1. Час виникнення перших економічних відносин.
2. Чинники стимулювання розподілу праці та становлення класового суспільства в епоху рабовласництва в Месопотамії і Єгипті.
3. Основні напрями економічної думки в перших цивілізаціях стосовно питань розвитку бюджетних відносин.
4. Які писемні джерела Стародавнього Єгипту описують методи ефективного функціонування апарату управління державою? Зміст цих методів.
5. Приклади юридичних норм регламентації господарських відносин старовавилонського царя Хаммурапі.
6. Основні положення найдавнішого писемного джерела Стародавньої Індії, де наводяться рекомендації щодо фінансового устрою держави, поповнення дохідної частини державної казни, ведення обліку доходів і видатків.
7. Найвідоміше джерело індуїзму, де впорядковуються суспільні відносини, у тому числі й фінансові; його основні положення.
8. Зміст основних положень конфуціанської та легістичної моделей соціально-економічного устрою держави у Стародавньому Китаї.

9. Основні положення китайського трактату “Гуань-Цзи”, де пропонується механізм стабілізації народного господарства.
10. Джерела надходжень до казни в Афінійській державі.
11. Процентні ставки за користування майновим або грошовим кредитом у Стародавньому Вавилоні, Афінійській і Римській державах.
12. Твори Ксенофонта, де розглядаються економічні проблеми, шляхи їх вирішення.
13. Праці Платона, де пропонуються моделі державного устрою.
14. В яких працях Аристотель пропонує проект ідеальної держави?
15. Відмінність між “хрематистикою” та “економікою” за Аристотелем.
16. Думки Аристотеля щодо ролі держави та приватної власності в забезпеченні пристойного життя громадян.
17. Еволюція механізму збирання надходжень до державної казни у Стародавньому Римі та Римській імперії.
18. Інфляційні процеси у Римській державі з II ст. н. е.
19. Внесок братів Тиберія і Гая Гракхів, а також Марка Тулія Цицерона у розвиток економічної думки Стародавнього Риму. Ставлення Цицерона до лихварства.

Тема 2. Становлення бюджетних відносин в Англії, Франції, США

1. Розподіл прав між королем, парламентом і населенням Англії у XVII ст. стосовно введення нових податків, здійснення державних витрат.
2. Приклади обстоювання своїх бюджетних прав населенням Англії у XVII ст.
3. Коли англійський парламент дістав законодавчо закріплене право затверджувати доходи і видатки?
4. Особливості першого бюджету Англії, затвердженого у 1688 р.
5. Еволюція оподаткування в Англії за період XVII–XIX ст.
6. Організований бюджетний процес в Англії у XIX ст.
7. Особливості бюджетних питань військового і морського відомств Англії у XIX ст.
8. Склад і функції Бюро казначейства в Англії.
9. Специфічні риси англійської бюджетної системи початку XX ст.
10. Бюджетна історія Франції Генеральних штатів (422–1614 рр.), парламентів (1614–1789 рр.) та організації сучасного ладу (1789 р. – початок XX ст.).

11. Методи фінансового контролю у Франції протягом XIV–XIX ст.
12. Специфічні риси бюджетної системи Франції на початку XX ст. Схожість із сучасною бюджетною системою України.
13. Приклади порушення законів правителями Англії і Франції.
14. Які податки встановлювала Англія з північноамериканської колонії в період 1765–1783 рр.?
15. Який податок викликав у північноамериканської колонії Англії найбільший спротив і призвів зрештою до незалежності колонії?
16. Основні риси американського бюджетного права, запозиченого з англійського права.

Тема 3. Бюджетна історія України з періоду появи міст-держав у Південному Причорномор'ї та Приазов'ї (V ст. до н. е.), у Київській Русі та Галицько-Волинському князівстві (IX–XIII ст.)

1. Звідки бере початок історія економічної і політичної взаємодії державних і місцевих органів влади в Україні?
2. Що було основою державного бюджету Ольвії?
3. Як розподілялись функції зі стягнення мита, податків і розпорядження державною скарбницею між місцевими та центральними органами влади в Ольвії?
4. Спеціальні комісії, що розпоряджались державною скарбницею Ольвії.
5. Ознаки полісного самоврядування в містах.
6. Яку данину сплачували місцеві племена в Боспорській державі?
7. Період, протягом якого було ліквідовано місцеве самоврядування в Боспорському царстві.
8. Письмові джерела, що свідчать про фінансову політику держави за часів Київської Русі.
9. Праці та дослідження яких істориків свідчать про зародження місцевого самоврядування і оподаткування майбутньої Київської Русі у 862–879 рр. князем Рюриком?
10. Які дії монархів сприяли формуванню засад місцевого самоврядування поряд з верховною князівською владою?
11. Яка система оподаткування була започаткована за князювання Олега?
12. Як здійснювалось управління за дворівневою системою?
13. Форми данини “повоз”, “полюддя”. Хто збирав ці податки?

14. Зміст податей: “дарів”, “оброків”, “уроків”.
15. Сутність бюджетної та адміністративної реформ княгині Ольги.
16. Як називались спеціальні пункти збирання данини?
17. Що означає “костюмна” функція податку “полюддя”?
18. Чому “ходіння” княгині Ольги в народ мало значне внутрішньо-політичне та економічне значення?
19. Як розвивались торгівля та комерційна діяльність у IX–X ст. у Київській Русі за князя Володимира?
20. Який новий вид податку з’явився з розвитком торгівлі?
21. Що означає мито “заставне” та “торгове”? Які ще види мита використовувались для поповнення державної скарбниці?
22. Які надавались види кредитів? Межі річної ставки кредиту.
23. На задоволення яких суспільних потреб витрачались кошти зі скарбниці князя Володимира?
24. Які соціально важливі сфери не фінансувались князем Володимиром з державного бюджету?
25. Дизайн златників і срібляників, випущених при Володимирі Великому.
26. Ознаки наявності розвиненої державності Київської Русі за князя Володимира.
27. Причини збоїв у фінансовому механізмі Київської Русі?
28. За що сплачувались штрафи “вира”, “дика вира” при Ярославі Мудрому?
29. Для чого існував еталон міри “верв”?
30. Що визначалося “Руською правдою” та збірником “Покон вирний” Ярослава Мудрого?
31. Яка пеня була визначена за протиправні дії, крадіжки, насилля?
32. Що означає податок “дим”?
33. Причини бездіфіцитності державного бюджету при Ярославі Мудрому.
34. Яка частина данини витрачалась княжим двором, а яка спрямовувалась на державні потреби?
35. Що означає персоніфікація розподілу прибутків?
36. Яка частина прибутків вотчинників відраховувалась на утримання церкви?
37. Чому сучасники князя Ярослава нарекли його “нарядником землі”?
38. Розвиток виробництва при Ярославі Мудрому.
39. Види субсидій, здійснюваних Ярославом Мудрим.

40. Причини припинення виготовлення грошових знаків.
41. Види податків, які сплачували вільні селяни-общинники, вільне міське населення, феодально залежне населення Київської Русі.
42. Що означає здійснення оподаткування за принципом кругової поруки?
43. Що означає прибуток волостей на “харч”, який збирали агенти центральної влади князівства?
44. Які платіжні засоби внутрішньої і зовнішньої торгівлі використовувались в Київській Русі?
45. Внесок князя Володимира Мономаха та наступних київських князів у розвиток бюджетних відносин.
46. Структура княжої казни кінця IX – середини XII ст. та розширення характеристика її доходів і видатків:

Княжа казна	
Доходи	Видатки
<i>Зовнішні джерела</i>	<i>Зовнішні напрями</i>
військова здобич	витрати на послів інших держав
данина з підкорених народів	дарунки дружнім країнам
оплата військової допомоги	оплата послуг військових формувань інших народів
подарунки від дружніх держав	
мито від зовнішньої торгівлі	
<i>Внутрішні джерела</i>	<i>Внутрішні напрями</i>
доходи від інших князівств Київської Русі	утримання княжого двору
доходи від органів судочинства	утримання апарату управління
доходи від надання позик	утримання збройних формувань
податкові платежі	поточні соціальні потреби
господарська діяльність князя	будівництво нових поселень, споруд
	утримання релігійних закладів

Тема 4. Бюджетна історія України в період Польсько-литовської доби (XIV–XVI ст.)

1. Як Польща, Угорщина, Молдавське князівство та Велике князівство Литовське поділили українські землі?
2. Економіка України у XIV–XVI ст.
3. Рівні зборів податків.
4. На які групи поділялись селяни залежно від сплачуваних податків?

5. Зміст податків “подимне”, “поголовщина”, “воловщина”. На яких українських землях стягувався цей податок?
6. Які повинності відпрацьовували українські селяни на користь зарубіжних держав?
7. Форми зобов'язань селян перед феодалами-поміщиками.
8. Які форми панщини існували на українських землях?
9. Зміст податку “дякло”, який стягувався на Київщині, Чернігівщині, Волині.
10. Які види повинностей відпрацьовувало міське населення?
11. Основні види законодавчих документів, що створювали юридичну базу існування Польсько-Литовського князівства.
12. Призначення і зміст юридичних актів, що регламентували економічні, соціальні й бюджетні процеси.
13. Сутність Магдебурзького права.
14. Зміни у рівні місцевого самоврядування та системі оподаткування міст України згідно з положеннями Магдебурзького права.
15. Які нові форми товарно-грошових відносин з'явилися у результаті створення єдиної грошової системи в Речі Посполитій Стефаном Баторієм?
16. Сутність Хелмінського права.
17. Які види українських монет карбувались у Львові та Києві?
18. Види монет, що були у грошовому обігу.

Тема 5. Бюджетна історія України в період Козацької доби (XV–XVIII ст.)

1. Адміністративний устрій Запорозької Січі, який із незначними змінами зберігався на всіх етапах її існування.
2. Як юридична невизначеність у відносинах Січі з Росією давала змогу трактувати Росії ці відносини на свою користь і постійно втручатись у внутрішні справи Січі? Напрями і приклади цього втручання.
3. Зміст традицій, або звичаєвого права у внутрішніх відносинах у Січі.
4. З яких двох секторів складалась економіка Січі?
5. Види господарства в Січі, охарактеризуйте рівень їх розвитку.
6. Охарактеризуйте джерела та характер доходів Запорозької Січі у XVII–XVIII ст.
7. Проаналізувати систему формування доходів і напрями видатків скарбу Запорозької Січі у XVIII ст.:

Доходи	Видатки
<p>I. Зовнішні джерела</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Військова здобич. 2. “Жалование царское”, платня гетьманська. 3. Задоволення претензій іншими державами. 4. Продукти від царського уряду. 5. Доходи від зовнішньої торгівлі. <p>II. Внутрішні джерела</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Кошові регалії та домени. 2. Мито. 3. Внутрішні податки. 4. Орендна плата. 5. Конфісковане майно. 6. Викуп за полонених. 7. Судові штрафи. 8. Кредитні операції. 	<p>I. Зовнішні напрями</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Утримання російських полків під час військових дій з Туреччиною. 2. Дари царям і російським чиновникам. 3. Спорядження Запорозького війська на військові операції за межами Січі. 4. Задоволення претензій від інших держав. <p>II. Внутрішні напрями</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Утримання церковних установ. 2. Утримання урядовців Коша. 3. Поточне утримання господарства Коша. 4. Допомога збіднілим козакам та іншим членам Війська Запорозького. 5. Видача кредитів. 6. Резерв.

8. Якими методами досягалось збалансування доходів і видатків бюджету Запорозької Січі у XVIII ст.?
9. Грошово-кредитні відносини в Запорозькій Січі.
10. Посади фінансових працівників у Запорозькій Січі.
11. Адміністративний устрій на Гетьманщині.
12. Втручання російського уряду у внутрішні справи Гетьманщини.
13. Який документ видавав гетьман для регламентування податків, механізму їх збирання, надання пільг?
14. Функції найвищого фінансового органу гетьманської адміністрації – Генеральної скарбової канцелярії.
15. Причини відсутності чіткої бази внутрішніх юридичних норм щодо оподаткування на Гетьманщині.
16. Які податки сплачували і які повинності відробляли селяни та козаки?
17. Негативний вплив нечітких норм фінансових відносин на розвиток господарства та соціальний стан в Україні.
18. Сутність Конституції Пилипа Орлика та її вплив на розвиток бюджетних відносин в Україні.
19. Які напрями економіки становили базу оподаткування на Гетьманщині?
20. Розвиток сільського господарства, промислів і торгівлі в Гетьманщині.

21. Соціальна структура українського суспільства. Які суб'єкти оподаткування несли найбільший податковий тягар?
22. Якими юридичними засобами Росія намагалась підкорити фінанси Гетьманщини?
23. Зовнішні та внутрішні чинники впливу на бюджетні процеси в Гетьманщині.
24. Які три рівні збирання податків, зборів, виконання повинностей існували протягом усього періоду існування Гетьманщини?
25. Податки, що надходили до державної казни: “показанщина”, тютюнова десятина, податки на торговельну діяльність, з млинів, копалень, митні збори, “куничне” з весіль, подушний податок, “загальнодержавні” повинності.
26. З якою метою і як царицею Єлизаветою була скасована митна територія України?
27. Які податки збирали на Гетьманщині для утримання місцевих органів влади?
28. За правління яких гетьманів державний скарб був відокремлений від приватних доходів гетьманів? Під чий контроль було передано державний скарб України?
29. Функції підскарбіїв.
30. Особливості бюджетного процесу часів правління окремих гетьманів: Богдана Хмельницького, Дем'яна Многогрішного, Івана Мазепи, Івана Скоропадського, Данила Апостола, Кирила Розумовського.
31. Які види монет були у грошовому обігу протягом XVI–XVIII ст. в Україні?
32. Розвиток кредитних відносин на Гетьманщині.

Тема 6. Бюджетна історія України у складі Російської, Австрійської та Австро-Угорської імперій (кінець XVIII – початок XX ст.)

1. Адміністративний устрій на українських землях у складі Російської імперії.
2. Розвиток сільського господарства, промисловості та торгівлі на українських землях з кінця XVIII до початку XX ст.
3. Як вплинула на розвиток сільського господарства аграрна реформа 1861 р.?
4. Яких стаціонарних форм набула внутрішня торгівля?
5. Що сприяло активному розвитку зовнішньої торгівлі?
6. Як розвивалась податкова система в Україні?

7. Види податків, сплачуваних селянами і торговцями, які становили основне джерело доходів Російської імперії.
8. Основні форми експлуатації селян.
9. Зміст і наслідки фінансових реформ 1810 р., 1839–1843 рр., 1897 р.
10. Структура видатків бюджету Росії та динаміка державного боргу.
11. Як здійснювалось реформування бюджетних відносин?
12. Як розвивались грошово-кредитні відносини в Україні?
13. Структура кредитних установ в Україні у 1916 р.:

Мережа банків	Контори і філії Держбанку	Філії комерційних банків	Товариства взаємного кредиту	Міські банки
Загалом у Росії	138	678	923	326
У тому числі в Україні	22	142	337	69
Частка України, %	15,9	20,9	36,5	21,1

14. Адміністративний устрій у Галичині, Буковині та Закарпатті.
15. Як аграрне законодавство Австрії регулювало відносини в сільському господарстві Галичини та Буковини?
16. Як регулювались Угорщиною відносини в сільському господарстві Закарпаття?
17. Розвиток сільського господарства, структура селянських господарств на західноукраїнських землях у 1902 р.
18. Напрями розвитку промисловості в Галичині та Закарпатті. Що стримувало активний розвиток промисловості?
19. Яких форм набула торгівля на західноукраїнських землях протягом ХІХ ст.? Місця її активного розвитку.
20. Види податків, що стягувались з населення Галичини та Буковини.
21. Що свідчить про колоніальний характер політики Австро-Угорської монархії на західноукраїнських землях?
22. Рівень розвитку банківської системи та інших кредитних установ у Галичині та Буковині. Види здійснюваних банківських операцій.
23. Кооперативний рух у Західній Україні наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.
24. Які види монет були в обігу?
25. Функціонування австро-угорської грошової одиниці.

Тема 7 Бюджетна історія України у 1917–1922 рр.

1. Стан металургійного виробництва, хімічної, текстильної, харчової промисловостей, сільського господарства в Україні після Першої світової війни.
2. Зміст сільськогосподарської реформи, що здійснювалась за гетьмана П. Скоропадського?
3. Приклади контрибуції, виплачуваної Україною іншим державам. Як це впливало на розвиток економіки України?
4. Катастрофічний стан економіки ЗУНР і його причини.
5. Які кроки було здійснено Центральною Радою для створення самостійних бюджетних відносин?
6. Якій владі в Україні вдалося створити перший державний бюджет?
7. Коли було випущено перші українські паперові гроші?
8. Які фінансові заходи здійснювались Росією проти України?
9. Нова грошова одиниця УНР, випущена Центральною Радою в березні 1918 р.

Тема 8. Бюджетна історія України у складі Радянського Союзу (30 грудня 1922 р. – 15 липня 1990 р.)

1. Скільки додаткових місцевих податків і зборів було встановлено у 1926 р. Постановою ВЦВКУ “Положення про місцеві фінанси УСРР”?
2. Зміст самооподаткування, впровадженого у 1928 р.
3. Які види місцевих податків і зборів існували після податкової реформи 1930–1932 рр.?
4. Які види місцевих податків і зборів було встановлено у 1942 р.?
5. Зміст нового закону про сільськогосподарський податок, прийнятого у 1957 р.?
6. В який період було підвищено неоподатковуваний мінімум заробітної плати, знижено податок із заробітної плати для низькооплачуваних громадян, скасовано податок за бездітність з неодружених, одиноких і малосімейних?
7. Зміни у законодавстві щодо місцевого оподаткування, які відбулись протягом 1981–1984 рр.?
8. Рівень дефіциту першого бюджету України 1922–1923 рр.
9. Структура першого бюджету України у складі СРСР (у золотих рублях за індексом Кон'юнктурного інституту СРСР, млн руб.):

Витратний бюджет		Дохідний бюджет	
А. Витрати за кредитами		А. Звичайні доходи	
1. Фактично оплачені з кас НКФіну УСРР і кас губфінвідділів	57,9	1. Загальнодержавні грошові податки (прямі та непрямі)	41,6
2. Позики промисловості	13,3	2. Використаний Україною продподаток	58,1
3. Дотації	1,3	3. Продподаток, вивезений за межі України і використаний Росією	16,9
4. Випадкові асигнування	3,3	4. "Трудгужподаток"	3,6
5. Встановлений на потреби продподаток	8,1	<i>Разом натуральних податків</i>	
6. Вартість використаної "трудгужсили"	3,6	<i>(2+3+4)</i>	78,6
7. Фактичні витрати Південної Залізниці	62,6	5. Валовий дохід транспорту: - використаний в Україні	62,6
8. Фактичні витрати пошти	4,6	- відправлений до центру	2,1
	<i>Разом 204,7</i>	6. Валовий дохід зв'язку: - використаний в Україні	4,7
Б. Витрати за межами відкритих кредитів		- відправлений до центру	1,0
9. Безкредитні витрати НКФіну УСРР	4,6	7. Інші неподаткові доходи	3,7
10. Погашення короткострокових зобов'язань	—	<i>Разом неподаткових доходів (5+6+7)</i>	74,1
<i>Разом: А+Б</i>		Б. Доходи від кредитних операцій	
В. Дотації		8. Реалізація позик (хлібної та золотої)	3,4
11. Безпосереднє фінансування Української промисловості з центру	34,4	9. Платіжні зобов'язання НКФіну	2,2
12. Дотації з центру Південної Залізниці	2,9	<i>Разом кредитних операцій</i>	5,6
<i>Разом дотацій</i>	37,3	<i>Разом доходів</i>	199,9
<i>Разом фактичних витрат за 12 місяців</i>	246,6	В. Надзвичайні ресурси	
13. Розасигновані, але не витрачені кредити до 1 жовтня 1923 р.	18,1	10. Отримані емісії з центру	40,1
14. Емісійні фонди, які залишились у сховищах НКФіну УСРР	3,7	11. Дотації промисловості з Москви	34,4
15. Витрати через знецінення радянських знаків, які перебували в касах НКФіну	8,9	12. Дотації комісаріантам із центру	2,9
Витрат загалом 277,3		<i>Разом надзвичайних доходів</i>	77,4
		Доходів загалом 277,3	

10. Динаміка зростання бюджету України у післявоєнні роки (1950, 1960, 1985, 1990 р.).
11. Динаміка державних видатків бюджету на соціально-культурні заходи до 1956 р.
12. Динаміка державних видатків на народне господарство у 1950–1960 рр.
13. Мета і наслідки грошових реформ 1922–1924 рр., 1947 р., 1961 р.
14. Доходи і видатки Державного бюджету УРСР за 1940–1977 рр.

Показник	Значення			
	1940 р.	1960 р.	1970 р.	1977 р.
Загалом доходів, млн крб.	835,9	7690,5	13550,2	18102,7
У тому числі:				
надходження від соціалістичного господарства, млн крб.	529,5	5882,0	10102,5	16116,2
%	63,4	87,5	87,5	89,0
із них:				
податок з обороту, млн крб.	157,4	1509,4	2523,3	6211,0
%	18,8	19,6	18,6	34,3
платежі з прибутку, млн крб.	174,9	2695,4	6457,9	7839,0
%	20,9	35,0	47,7	43,3
Загалом видатків, млн крб.	783,1	7520,5	13071,5	18102,0
У тому числі:				
видатки на народне господарство, млн крб.	126,6	4190,6	6185,4	8260,7
%	16,2	55,6	47,3	45,6
видатки на культурні заходи, млн крб.	546,6	3058,1	6530,3	9280,0
%	69,8	40,6	50,0	51,2
видатки на управління, млн крб.	89,5	139,0	201,0	231,5
%	11,4	1,9	1,5	1,3
інші видатки, млн крб.	20,4	141,9	154,8	–
%	2,6	1,9	1,2	–

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Зародження економічних відносин у перших цивілізаціях.
2. Економічні відносини в країнах Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай).
3. Система оподаткування в країнах Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай).
4. Грошово-кредитні відносини в країнах Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай).

5. Економічні відносини у країнах Стародавньої Греції, Стародавнього Риму та Римської імперії.
6. Система оподаткування у країнах Стародавньої Греції, Стародавнього Риму та Римської імперії.
7. Грошово-кредитні відносини у країнах Стародавньої Греції, Стародавнього Риму та Римської імперії.
8. Внесок визначних діячів Стародавньої Греції та Риму в розвиток економічної думки.
9. Зародження та становлення бюджетних відносин в Англії.
10. Зародження та становлення бюджетних відносин у Франції.
11. Зародження та становлення бюджетних відносин у США.
12. Системи оподаткування в період становлення бюджетних відносин в Англії, Франції, США.
13. Грошово-кредитні відносини в Англії, Франції, США у період становлення бюджетних відносин.
14. Адміністративний і соціально-господарський устрій у Київській Русі.
15. Економічні та фінансові реформи княгині Ольги.
16. Фінанси давньоруської держави за князювання Володимира Великого.
17. Державні фінанси України за часів Ярослава Мудрого.
18. Еволюція розвитку державних фінансів у Київській Русі.
19. Джерела доходів і напрями видатків княжої казни.
20. Внесок київських князів у розвиток фінансів України.
21. Еволюція бюджетних відносин у період Київської Русі та Галицько-Волинського князівства.
22. Розвиток грошово-кредитних відносин за часів Київської Русі.
23. Еволюція системи оподаткування в Київській Русі.
24. Еволюція адміністративного устрою в Київській Русі.
25. Галицько-Волинське князівство — опора української державності після занепаду Києва.
26. Історія української гривні.
27. Державний устрій та юридична база на українських землях у період Польсько-литовської доби (XIV–XVI ст.).
28. Система оподаткування на українських землях у період Польсько-литовської доби (XIV–XVI ст.).
29. Бюджетні процеси та грошово-кредитні відносини на українських землях у період Польсько-литовської доби (XIV–XVI ст.).
30. Адміністративний устрій та юридична база Запорозької Січі.
31. Економіка Запорозької Січі.

32. Джерела доходів і напрямів витратів скарбу Запорозької Січі.
33. Адміністративний устрій і юридична база Гетьманщини.
34. Економіка Гетьманщини.
35. Система оподаткування в Гетьманщині.
36. Грошово-кредитні відносини в Гетьманщині.
37. Бюджетні процеси в період правління видатних гетьманів України: Богдана Хмельницького, Дем'яна Многогрішного, Івана Мазепи, Івана Скоропадського, Данила Апостола, Кирила Розумовського.
38. Адміністративний устрій і законодавча база в Україні під час її перебування у складі Російської імперії.
39. Розвиток економіки України під час перебування її у складі Російської імперії.
40. Еволюція системи оподаткування на українських землях за часів Російської імперії.
41. Еволюція бюджетних процесів в Україні у складі Російської імперії.
42. Еволюція грошово-кредитної системи в Україні у складі Російської імперії.
43. Економіка Галичини, Буковини та Закарпаття у складі Австрійської та Австро-Угорської імперій.
44. Система оподаткування Галичини, Буковини та Закарпаття у складі Австрійської та Австро-Угорської імперій.
45. Розвиток грошово-кредитної системи Галичини, Буковини та Закарпаття у складі Австрійської та Австро-Угорської імперій.
46. Економіка в Україні в період 1917–1922 рр.
47. Грошово-кредитні відносини в Україні в період 1917–1922 рр.
48. Бюджетні процеси в Україні в 1917–1922 рр.
49. Економічні відносини в Україні під час її перебування у складі Радянського Союзу.
50. Бюджетні процеси в Україні в період перебування її у складі Радянського Союзу.
51. Грошово-кредитні відносини в Україні під час її перебування у складі Радянського Союзу.
52. Історія оподаткування в Україні до здобуття незалежності.
53. Історія грошово-кредитних відносин в Україні до здобуття незалежності.
54. Історія бюджетних відносин в Україні до здобуття незалежності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

Основна

1. Андрущенко В. Л., Федоров В. М. Запорозька Січ як український феномен. — К.: Заповіт, 1995. — 108 с.
2. Багалій Д. І. Нарис історії України: доба натурального господарства. — К.: Час, 1994. — 288 с.
3. Бантыш-Каменский Д. Н. История Малой России от водворения словян в сей стране до уничтожения гетманства. — К.: Час, 1993. — 656 с.
4. Бойко С. Що то ми за народ українці? // Уряд. кур'єр. — 1998. — 22 груд.
5. Боплан Гійом Левашер де. Опис України: Пер. з фр. — Л.: Камінь, 1990.
6. Буряченко А. Є. Історичні аспекти еволюції бюджетної системи України // Фінанси України. — 2002. — № 6. — С. 139–146.
7. Історія України / М. І. Бушин, М. П. Іщенко, В. І. Коваль, В. Ю. Крушинський. — К.; Черкаси: Сіяч, 1996. — 384 с.
8. Василик О. Д., Ларіонова Л. Д. Державні фінанси України за часів Володимира Великого // Фінанси України. — 2002. — № 1. — С. 138–141.
9. Василик О. Д., Ларіонова Л. Д. Економічні та фінансові реформи княгині Ольги // Фінанси України. — 2003. — № 7. — С. 137–140.
10. Василик О. Д., Ларіонова Л. Д. Фінанси давньоукраїнської держави за князювання Ярослава Мудрого // Фінанси України. — 2002. — № 8. — С. 141–145.
11. Гай-Нижник П. П. Боротьба з фальшуванням грошей і валютною спекуляцією за гетьманату 1918 р. // Фінанси України. — 2005. — № 9. — С. 158
12. Гай-Нижник П. П. Бюджет української держави за гетьманату Павла Скоропадського // Фінанси України. — 2001. — № 8. — С. 55–59.
13. Гай-Нижник П. П. Міжнародні фінансові угоди України за гетьманату // Фінанси України. — 1999. — № 7. — С. 90–94.
14. Гай-Нижник П. П. Розмінні марки — шаги, їхній характер і завдання // Фінанси України. — 2005. — № 3. — С. 152–155.

15. *Гай-Нижник П. П.* Фінансові відносини гетьманату 1918 року з частинами колишньої Російської імперії // Фінанси України. — 2000. — № 2. — С. 120–124.
16. *Глобуцький В.* Запорозьке козацтво. — К.: Вища шк., 1994. — 540 с.
17. *Грушевський М. С.* Нарис історії Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV сторіччя. — К.: Наук. думка, 1991.
18. *Гунчак Т.* Україна: перша половина XX ст. — К.: Либідь, 1993. — 288 с.
19. *Ділова документація Гетьманщини XVIII ст.: Зб. док. / НАН України; Ін-т української археології; Упор. В. Й. Горобець.* — К.: Наук. думка, 1993. — 392 с.
20. *Економічна історія України і світу: Підручник / За ред. Б. Д. Плавника.* — К.: Вікар, 2001.
21. *Злупко С.* Основи історії економічної теорії. — Львів, 2001. — С. 70–71.
22. *Злупко С. М.* Фінанси, банківництво і фіскальна політика у працях Івана Франка // Фінанси України. — 2006. — С. 141–152.
23. *Иноземцев В. Л.* Очерки истории экономической общественной формации. — М.: Таурус-Альфа; Век, 1996. — 400 с.
24. *Історія держави і права України: Підручник / За ред. А. Й. Рогожина.* — К.: Ін Юре, 1996. — С. 8–11.
25. *История экономических учений / Под ред. В. А. Жамина, Е. Г. Василевского.* — М.: Таурус-Альфа; Век, 1996. — 400 с.
26. *Історія України / За ред. В. А. Смолія.* — К.: Альтернатива, 1997. — 424 с.
27. *Історія України в особах IX–XVIII ст.* — К.: Україна, 1993.
28. *Копиленко О., Копиленко М.* З досвіду законотворчості УНР та Української держави // Право України. — 1995. — № 5–6.
29. *Котляр М. Ф.* Історія України в особах: Давньоруська держава. — К.: Україна, 1996. — 240 с.
30. *Лавріненко Н. П.* Участь монастирів Київської губернії на ринку цінних паперів // Фінанси України. — 2005. — № 12. — С. 133.
31. *Лановик Б. Д., Матисьякевич З. М., Матейко Р. М.* Україна і світ. — К.: Генеза, 1994. — 368 с.
32. *Ларіонова Л. Д., Зразюк З. О.* Українська гривня: історія та сьогодення // Фінанси України. — 2001. — № 8. — С. 50–54.

33. *Луговий О.* Визначне жіноцтво України. — К.: Дніпро, 1994.
34. *Мельник Л. Г.* Лівобережна Гетьманщина періоду стабілізації (1669–1709 рр.). — К.: КДО, 1995. — 104 с.
35. *Музиченко П. П.* Історія держави і права України. — К.: Знання; КОО, 2000. — 662 с.
36. *Нольде Б.* Автономія України з історичного погляду. — К.: Україна, 1995. — 46 с.
37. *Падалка В. М.* Муніципальні запозичення в Україні за часів царської Росії // *Фінанси України.* — 2005. — № 10. — С. 151.
38. *Пасічник Ю. В.* Бюджетна система. — Черкаси: Відлуння, 1999.
39. *Пасічник Ю. В.* Бюджетна система України та зарубіжних країн: Навч. посіб. — К.: Знання-Прес, 2003.
40. *Полищук В.* Фінансова політика української Центральної Ради і Директорії // *Розбудова держави.* — 1995. — № 9. — С. 57–60.
41. *Полонська-Василенко Н.* Історія України: У 2 т. — К.: Либідь, 1992. — Т. 1. — 640 с.
42. *Полонська-Василенко Н.* Історія України: У 2 т. — К.: Либідь, 1992. — Т. 2. — 608 с.
43. *Полонський О. Ю.* До історії митного оподаткування в Україні // *Фінанси України.* — 2004. — № 7. — С. 144–146.
44. *Пушкарева В. М.* История финансовой мысли и политики налогов. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 192 с.
45. *Субтельний О.* Україна: історія / Пер. з англ. Ю. І. Шевчука. — 3-тє вид. — К.: Либідь, 1993. — 720 с.
46. *Толочко О. П., Толочко П. П.* Київська Русь. — Т. 4. — К.: Видав. дім “Альтернативи”, 1998.
47. *Швець В. Є.* Грошова система періоду Центральної Ради // *Фінанси України.* — 2004 — № 4. — С. 136.
48. *Яковлів А.* Історія джерел українського права: Литовсько-Руська доба: Українська енциклопедія. — Т. 1. — 634 с.

Додаткова

49. *Аристотель.* Политика / Пер. С. А. Жебелева. — М., 1911.
50. *Артхашастра.* — М., 1959.
51. *Боголепов Д.* Краткий курс финансовой науки. — М.: Пролетарий, 1929.
52. *Большая советская энциклопедия* / Под ред. А. М. Прохорова. — 3-е изд. — Т. 24. — Кн. 1. — М.: Сов. энциклоп., 1976. — С. 214–216.

53. *Воблый К. Г.* Земельный вопрос в программах различных партий. — К., 1917.
54. *Всемирная* история экономической мысли. — Т. 11. — М.: Мысль, 1998.
55. *Греков Б. Д.* Київська Русь. — К.: Рад. шк. — 1951. — С. 123, 130–131.
56. *Грушевський М.* Історія України-Руси. — Т. 1. — Львів, 1904.
57. *Грушевський М.* Історія України-Руси. — Т. 6. — Львів, 1913.
58. *Документи* Богдана Хмельницького. 1648–1657 рр. / Упор.: І. Крип'якевич та ін. — К.: Вид-во АН УРСР, 1967. — 740 с.
59. *Дорошенко Д.* Історія України. 1917–1923. — Т. 1: Доба Центральної Ради. — Ужгород, 1932.
60. *Древнекитайская* философия: В 2 т. — М., 1972–1973.
61. *Жез Г.* Общая теория бюджета. — М.: Гос. фин. изд-во СССР, 1930.
62. *История* государства и права Украины: В 2 т. — К.: Політвидав, 1987. — Т. 2. — 60 с.
63. *История* Киева. — К., 1982. — Т. 1.
64. *История* Украины / Н. И. Бушин и др. — К.; Черкасы, 1996. — 384 с.
65. *Мавродин В.* Древняя Русь. — М.: Госкомиздат, 1946.
66. *Каллю Ж.* Функции денег в римском обществе в период Империи. — М., 1970.
67. *Карамзин Н.* История государства Российского. — СПб., 1872. — Т. 1.
68. *Книга* правителя области Шан. — М., 1968.
69. *Копиленко О., Копиленко М.* З досвіду законотворчості УНР та Української держави // Право України. — 1995. — № 5–6.
70. *Курінний П.* Археологічне минуле княжого Львова. — Львів: Визвольний шлях, 1954. — Кн. 5.
71. *Лісовий І. А.* Античний світ у термінах, іменах і назвах. — Львів: Вища шк., 1998. — 200 с.
72. *Лортиян Э. Л.* История экономических реформ: Мировой опыт второй половины XIX — XX вв. — Харьков: Консул, 1999. — 288 с.
73. *Летурно Ш.* Эволюция торговли. — СПб., 1899. — 278 с.
74. *Липинський В.* Хліборобська Україна. — Відень, 1921.

75. *Нариси з соціально-економічної історії України.* — Т. 1. — К., 1932.
76. *Нити Ф.* Основные начала финансовой науки. — М., 1904.
77. *Оглоблин О.* Українсько-Московська угода 1654 р. — Нью-Йорк, 1954.
78. *Повесть* временных лет. — М.; Л., 1950. — Ч. 1.
79. *Повість* минулих літ: Літопис. — К.: Веселка, 1989.
80. *Ростов Е. Ф.* Економіка країн світу: Довідник. — К.: НВП “Картографія”, 1998. — 384 с.
81. *Рыбаков Б. А.* Киевская Русь и русские княжества XII–XIII вв. — М.: Наука, 1982.
82. *Сабанти Б. М.* Развитие финансов и финансовой науки в России (период феодализма). — Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1986. — 108 с.
83. *Сборник* антропологических и этнографических статей о России. — Кн. 1. — М., 1868.
84. *Слово о полку Игореве* / Подгот. текста Л. А. Дмитриева. — М.: Худож. лит., 1987. — 360 с.
85. *Соловей С. В.* Государственные бюджеты. — М.; Л., 1928.
86. *Соловьев С. М.* История России с древнейших времен. — Т. 1–2. М.: Мысль, 1988.
87. *Тихомиров М. Н.* Пособие для изучения “Русской правды”. — М.: Изд-во МГУ, 1953. — 192 с.
88. *Феоктистов В. Ф.* Философские и общественно-политические взгляды Сюнь-Цзы: Исследование и перевод. — М., 1976.
89. *Федорова Е. В.* Имперский Рим в лицах. — М., 1979.
90. *Финансы* Украины / Под общ. ред. А. Л. Гринштейна; НКФ УССР. — Харьков, 1924.
91. *Хрестоматия* по истории Древнего Востока. — М., 1980. — Ч. 1. — С. 32–34.
92. *Цицерон.* О старости. О дружбе. Об обязанностях. — М., 1974.
93. *Черник Д. Г., Починок А. П., Морозов В. П.* Основы налоговой системы. — М.: Финансы; ЮНИТИ, 1998. — 422 с.
94. *Чубатий М.* Огляд історії українського права. Історія джерел та державного права. — Мюнхен, 1977. — Ч. 2.
95. *Шмидт А.* Материалы для географии и статистики России: Херсонская губерния. — СПб., 1863. — Ч. I. — С. 47.

96. *Штейн В. М.* Гуань-Цзы: Исследование и перевод. — М., 1959.
97. *Штурм Р.* Бюджет. — СПб.: Тип. товарищества “Общественная польза”, 1899. — 600 с.
98. *Юшков С. В.* Общественно-политическое устройство и право Киевского государства. — М., 1959.
99. *Янжул И. И.* Основные начала финансовой науки: Учение о государственных доходах. — 3-е изд. — СПб., 1899. — 508 с.
100. *Кравченко В. І.* Фінанси місцевих органів влади в Україні: основи теорії та практики. — К.: Вид-во НДФІ, 1997.

ЗМІСТ

Пояснювальна записка.....	3
Зміст самостійної роботи студентів.....	4
Контрольні питання і завдання.....	14
Теми рефератів.....	25
Список літератури.....	28

Відповідальний за випуск	<i>А. Д. Вегеренко</i>
Редактор	<i>О. М. Коваленко</i>
Комп'ютерне верстання	<i>М. М. Соколовська</i>

Зам. № ВКЦ-3089
Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП